

şeklinde kullanılması gerekir. Eğer böyle bir örf teşekkül etmemişse bu durumda bunlar en azından belirli işlemler açısından urûzdur. "Meskûk olmayan altun ve gümüş ile muamele beyne'n-nâs örf ve âdet ise bunlar dahi nukûd hükmünde olurlar, değilse urûz hükmündedirler" (*Mecelle*, md. 1340). Bunun aksine bakırdan basılmış paraların bazı hükümler açısından nakit hükmünde olup olmadığı tartışılrsa da *Mecelle*'de bunları semen / nakit hükmünde kabul eden görüş benimsenmiştir (md. 1339).

BİBLİYOGRAFYA :

Firûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhtâ*, "arz" md.; Tehânevî, *Keşşâf* (Dahrûc), II, 1172; Serahsî, *el-Meb-sû*, II, 203, 207; VII, 116, 147; XI, 101; XII, 127; XIII, 121, 125, 126; Muvaffakuddin İbn Kudâme, *el-Muğnî*, Beyrut 1405, II, 623; İbnü'l-Hümâm, *Fetħu'l-kadir*, II, 218; Hattâb, *Mevâhibü'l-celil* (nşr. Zekeriyâ Umeyrât), Beyrut 1995, VI, 9, 173-174; Buhûti, *Keşşafü'l-kınâf* (nşr. M. Emîn ed-Dannâvî), Beyrut 1417/1997, II, 69-70; a.mlf., *Şerħu Müntehe'l-irâdât* (nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türki), Beyrut 2000, II, 270; Ebû'l-Bekâ, *el-Külliyât*, s. 598-599, 624-625; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr* (Kahire), II, 298; *Mecelle*, md. 274, 534, 998, 1141, 1358, 1409; Ali Haydar, *Dünerü'l-hükkâm*, İstanbul 1330, I, 230, 231, 247, 248.

HASAN HACAK

URVE b. MES'ÜD

(عروة بن مسعود)

Ebû Mes'ûd (Ebû Ya'fur)
Urve b. Mes'ûd
b. Muattib es-Sekafî
(ö. 9/630)

Sahâbî.

Babası Ficâr savaşlarında Sakîf kabilesinin kumandanlarından. Annesi Sübey'a bint Abdüşems b. Abdümenâf Kureys kabilesine mensuptur. Dolayısıyla Urve, Hz. Peygamber'le akraba olduğu gibi Ebû Süfyân'ın kızı Âmine ile evliliği dolayısıyla da onun bacanağıdır (İbn Hişâm, IV, 126). Sakîf kabilesinin reislerinden biri olan Urve Mekke'de çok iyi tanınıyordu. Hz. Muhammed'e vahiy gelmesi üzerine Mekke müşriklerin, vahiy ona değil Mekke'nin veya Tâif'in zenginlerinden birine indirilmesi gerektiğini söylerken (ez-Zuhruf 43/31) Urve'yi kastettikleri nakledilmiştir (İbn Abdülber, III, 1067). Urve b. Mes'ûd'un Hz. Peygamber'le ve müslümanlarla ilk teması Hudeybiye Antlaşması sırasında gerçekleşti; o, Kureys'in Resûlullah'a yolladığı elçilerden biriydi. Kendisinden önce Resûlullah'a temsilci olarak gönderilen Büdeyl b. Verkâ, bir sonuç alamadan dönünce Ur-

ve bu defa kendisinin Hz. Muhammed'e gönderilmesini istedi; ancak Hz. Muhammed'le barış yapılmasına karşı çıkan bazı Kureysliler müslümanların tarafını tutacağı endişesiyle onun bu isteğine rıza göstermedi. Fakat Urve gönderilen elçilerin temsil gücünün bulunmadığını, ayrıca kendisinin de annesi vasıtasıyla Kureysli olduğunu söyleyerek onları ikna etti.

Urve, Resûlullah'ın yanına gidince onu umre yapma düşüncesinden vazgeçirmek için, Mekkeliler'in müslümanları şehre sokmamaya yemin ettiklerini ve kendileriyle savaşmaya kararlı olduklarını bildirdi. Ayrıca yanında bulunan kimselerin Mekkeliler'le karşı duramayacaklarını ve ilk vuruşmada kendisini terkedip gideceklerini iddia etti. Buna öfkelenen Hz. Ebû Bekir ona ağır bir söz söyleyince Urve zor durumda kaldı. Urve, Hz. Peygamber'le konuşurken Arap geleneğine göre ona iltifat amacıyla arada bir sakalını tuttukça Resûl-i Ekrem'in yanında duran bir sahâbînin her defasında kılıcının kınıyla eline vurarak bu davranışına devam ettiği takdirde elini koparacağı tehdidinde bulunması ve bu kişinin de kendisinin yeğeninini oğlu Muğire b. Şu'be olduğunu öğrenmesi canını çok sıktı. Müslümanların Resûlullah'a gösterdikleri sevgi ve saygıdan son derece etkilenen Urve, Mekkeliler'in yanına dönünce bunu dile getirdi. Elçi sıfatıyla birçok kralın yanına gittiğini, krallarına bu derece sevgi ve saygı gösteren başka bir topluluk görmediğini söyledi (Buhârî, "Şürûḫ", 15). Mekkeliler'e Resûl-i Ekrem'le iyi geçinmelerini, onun ve arkadaşlarının Kâbe'yi ziyaret etmelerine izin vermelerini, aksi halde kendilerinin zararlı çıkacağını belirtti. Mekkeliler'in onun tavsiyelerine önem vermemesi üzerine oradan ayrılıp Tâif'e gitti.

8 (629) yılında Hz. Peygamber'in Tâif'i kuşatması esnasında Urve b. Mes'ûd, müslümanlara karşı kullanmak üzere mançılık yapmayı öğrenmek için Yemen taraflarındaki Cüreş'te bulunuyordu. Resûl-i Ekrem kuşatmayı kaldırıp Medine'ye döndükten sonra memleketine gelen Urve'nin gönlüne İslâm sevgisi düştü ve Resûlullah daha Medine'ye ulaşmadan ona yetişip İslâmiyet'i kabul etti. Hz. Peygamber, Urve'nin itibarlı bir kişiğe sahip olması, aralarında akrabalık bulunması, Hudeybiye görüşmeleri sırasında insafli bir tutum sergilemesi dolayısıyla onun Müslümanlığı benimsemesine çok sevindi. Bu arada Urve, kabilesine dönüp halkı İslâmiyet'e davet etmek için izin istediysede Resûl-i

Ekrem, Tâifliler'in kendisine kötülük yapmasından, hatta onu öldürmesinden endişe ettiğini söyleyerek buna izin vermek istemedi. Ancak Urve hemşehrilerinin kendisini çok sevdiğini anlatınca Tâif'e dönmesine müsaade etti. Urve Tâif'e gidip ziyaretine gelenlere müslüman olduğunu bildirdi, İslâmiyet'in mükemmel bir din olduğunu anlattı. Fakat Tâifliler onu dinlemediler. Ertesi gün sabah namazı vaktinde evinin üstüne çıkıp ezan okudu ve kavmini İslâm'a davet etti. Ancak buna öfkelenen halk ok atarak Urve'yi ağır şekilde yaraladı. Urve'nin akrabaları kendisini yaralayan kimseden intikam almak isteyen Urve buna izin vermedi, şehitliği ilâhî bir ikram kabul ederek kendisini yaralayanın kanını bağışladığını belirtti. Hz. Peygamber, Urve'nin şehadetine çok üzüldü ve onun Yâsîn sûresinde kendisinden bahsedilen, kavmini hidayete çağırdığı sırada onlar tarafından öldürülen kimseye benzediğini söyledi (İbn Sa'd, I, 312; Hâkim, III, 713). Urve b. Mes'ûd'un vefatından sonra oğlu Ebû'l-Melîh Medine'ye gelerek müslüman oldu. Resûl-i Ekrem, İsrâ hadisesini anlatırken Beytülmakdis'te gördüğü peygamberlerden Hz. İsa'ya en çok benzeyen kimsenin Urve b. Mes'ûd olduğunu bildirmiştir (Müslim, "İmân", 271). Urve az sayıda hadis rivayet etmiştir (Wensinck, VIII, 190).

BİBLİYOGRAFYA :

Vâkıdî, *el-Megâzi*, II, 594-599; İbn Hişâm, *es-Sire*, III, 328; IV, 93, 95, 121, 126, 182-184, 187, 219; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 215, 312; V, 503-505; Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 713; İbn Abdülber, *el-İstî'âb* (Bicâvî), III, 1066-1067; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, IV, 31-33; VI, 299; İbn Hacer, *el-İşâbe* (Bicâvî), IV, 492-494; Köksal, *İslâm Tarihi* (Medine), XIII, 159-170; XVI, 61-70; Wensinck, *el-Mu'cem*, VIII, 190; C. E. Bosworth, "Urwa b. Mas'ûd", *EP* (İng.), X, 909.

HABİL NAZLIGÜL

URVE b. ZÜBEYR

(عروة بن الزبير)

Ebû Abdillâh Urve b. ez-Zübeyr
b. el-Avvâm b. Huveylid
el-Kureşî el-Esedî
(ö. 94/713)

Medineli meşhur yedi fakihten biri,
hadis ve siyer âlimi.

23 (643) yılında Medine'de doğdu. Babası, Hz. Peygamber'in halası Safiyye bint Abdümtalib ile Hz. Hatice'nin kardeşi Avvâm'ın oğlu, ilk müslümanlardan ve aşere-i mübeşşereden olan Zübeyr b. Avvâm, annesi Esmâ bint Ebû Bekir'dir. Urve'yle

ilgili ilk bilgiler Hz. Osman'ın evinin isyancılar tarafından kuşatılmasına ilişkin haberlerde geçer; Urve 35 (656) yılındaki bu olayı bir arkadaşıyla beraber izlediğini anlatır. Ayrıca kuşatma esnasında Hz. Osman'ın evine girmek isteyen bir isyancının Abdullah b. Zübeyr tarafından öldürülmesi üzerine Urve yanındaki çocuğa o kişiyi öldürenin ağabeyi olduğunu söylediğini, bu sözü duyan muhasaracıların kendisini yakaladıklarını ve sonra da serbest bıraktıklarını belirtir.

Urve, Hz. Osman'ın şehid edilmesinden bir yıl sonra meydana gelen, babası Zübeyr'in Hz. Âişe'nin yanında aktif rol oynadığı Cemal Vak'ası'nda (36/656) yaşının küçüklüğü sebebiyle bulunmadı. Hz. Ali tarafından Basra'ya vali tayin edilen Abdullah b. Abbas'ın valiliği sırasında (656-661) Urve'nin onu ziyaret ettiği, ardından Mısır'a gittiği ve orada kaldığı belirtilir (Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*², IV, 423). Urve yedi yıl Mısır'da kaldı ve orada evlendi. İbn Sellâm el-Cumahî'nin kaydettiğine göre Abdullah b. Zübeyr, Yezîd b. Muâviye'ye biatı reddettiğinde kardeşlerinden Münzir Basra'da, Urve Mısır'da idi; ikisi de onun yanına döndü (*Fuḥûlü's-ş-şu'arâ*², s. 65). Doğruluğu başka kaynaklarca teyit edilmeyen bu iki rivayetten sonuncusuna bağlı olarak Abdullah b. Zübeyr'in 64'te (683) halifeliliğini ilân etmesini ve ertesi yıl Emevîler'in Mısır'da tekrar hâkimiyet kurmasını esas alan bazı çağdaş araştırmacılar Urve'nin 58-65 (678-685) yılları arasında Mısır'da kaldığını ileri sürmüştür (Horovitz, s. 13; Sezgin, I, 278; A'zamî, s. 42; Dürî, s. 72; krş. *EP*² [İng.], X, 911). Ancak Emevî ordusu ile Medineliler arasında 63 (683) yılında meydana gelen Harre Savaşı sırasında kitaplarını yaktığına göre (İbn Sa'd, V, 179; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*², IV, 426) bu tarihten önce Medine'ye dönmüş olmalıdır.

Siyasî hadiselerden uzak durup ilim ve ibadetle meşgul olan Urve, arkadaşlarıyla düzenli biçimde geceleri Medine mescidinde bir araya gelerek ilmî müzakerelede bulunuyordu. Buradaki arkadaşları arasında Kabîsa b. Züeyb, Mus'ab b. Zübeyr, Ebû Bekir b. Abdurrahman, Abdülmelik b. Mervân, Abdurrahman b. Misver, İbrâhim b. Abdurrahman b. Avf, Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe gibi kimseler vardı. Kendisinden yirmi bir yaş büyük olan ağabeyi Abdullah'ın Emevîler'e karşı yürüttüğü siyasî mücadeleye katılmayan Urve, onun 64 (683) yılında Mekke'de halifeliliğini ilân etmesi üzerine Medine'den ay-

rılıp Mekke'ye yerleşti ve ağabeyinin Haccâc b. Yûsuf tarafından öldürülmesine kadar (73/692) onun yanında kaldı. Urve Mekke'de ilmî çalışmalarına devam etti. Abdullah b. Zübeyr öldürülünce Dimaşk'a Halife Abdülmelik b. Mervân'ın yanına gitti. Medine'de ders arkadaşı olan halifeden ağabeyinin darağacına asılan cesedinin ailesine teslim edilmesini ve Haccâc'ın taibatından kurtulması için kendisine eman verilmesini istedi. Ona karşı saygılı davranan Abdülmelik, Haccâc'a bir mektup yazarak Urve'ye eman verildiğini bildirdi ve Abdullah b. Zübeyr'in cesedini ailesine teslim etmesini emretti. Urve, Dimaşk'tan dönerek ağabeyinin cenazesini teslim aldı ve namazını kıldırıp defnetti. Abdülmelik'in ona Abdullah b. Zübeyr'in siyasî mücadele yüzünden öldürüldüğünü ve buna katlanması gerektiğini söylediği belirtilir. Urve ile Abdülmelik arasındaki ilişki halifenin ölümüne kadar karşılıklı mektuplarla devam etti. Medine'ye yerleşen Urve, Emevî siyasetine karşı olmakla birlikte ertesi yıl Abdülmelik b. Mervân'a biat etti. Böylece Emevîler'e karşı yürüttüğü siyasî mücadeleyi kaybeden Zübeyrî ailesinin bir mensubu ilk defa Emevî yönetimini tanımış oldu.

Bu dönemde de ilmî faaliyetlerini sürdüren Urve, siyasî çekişme ve kargaşadan uzak durup Emevî yönetiminin haksızlıklarına ortak olmama düşüncesiyle (İbn Sa'd, V, 181) Medine'nin güneybatısındaki Akik vadisinde bir ev yaptırdı ve daha sonra kendi adıyla anılacak bir kuyu açtırarak münzevi bir hayat yaşamaya başladı (bu vesileyle yazdığı şiir için bk. Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*², IV, 428). Bunun üzerine Resûlullah'ın mescidinden uzaklaşmakla eleştirildiğinde toplumda baş gösteren fitnelere gerekçe gösterdi ve kendini savundu. Urve, halifelîğe Velîd b. Abdülmelik geçtikten sonra yakın dostu şair İsmâil b. Yesâr'la birlikte Dimaşk'a giderken (86/705) Vâdilkurâ mevkiinde sol ayağında bir yara çıktı. Dimaşk'a vardığında hekimlerin tedavisi netice vermeyince ayağı mafsaldan, bazı rivayetlere göre ise dizinden veya baldırının yarısından kesildi. Bu yolculuk sırasında yanında bulunan oğlu Muhammed de bir kaza sonucu öldü. Dimaşk'tan dönmesinin ardından sekiz yıl daha yaşayan Urve, çok sayıda fakihin vefatı sebebiyle "senetü'l-fukahâ" denilen 94 (713) yılında Medine'ye 200 km. mesafede Fur köyündeki evinde vefat etti ve orada defnedildi (İbn Sa'd, V, 182).

Dört defa evlenen Urve'nin on biri erkek, yedisi kız on sekiz çocuğu olmuştur.

Âbid ve zâhid kişiliğiyle tanınan, her gün Kur'an'ın dörtte birini okuyup günlerini genellikle oruçlu geçirdiği, defalarca haccettiği rivayet edilen Urve b. Zübeyr başta babası, ağabeyi ve üvey kardeşi Mus'ab olmak üzere ailesinin karıştığı siyasî hadiselerle katılmayarak ilim tahsil etmiş, çalışmalarını genellikle fıkıh ve hadis üzerine yoğunlaştırmıştır. Bu arada babası, anesi ve özellikle teyzesi Hz. Âişe'den, Hz. Ali, Hasan, Hüseyin, Ebû Hüreyre, İbn Abbas, İbn Ömer, Câbir b. Abdullah, Muhammed b. Mesleme, Zeyd b. Sâbit, Saîd b. Zeyd, Üsâme b. Zeyd, Ebû Eyyûb el-Ensârî, Mugire b. Şu'be, Muâviye b. Ebû Süfyân, Amr b. Âs, Abdullah b. Amr, Kays b. Sa'd b. Ubâde gibi birçok sahâbîden hadis rivayet etmiştir. Kendisinden rivayette bulunanlar arasında oğlu Hişâm, Abdurrahman b. Nevfel'in ölürken akrabası Urve'ye vasiyet ettiği, bu sebeple "yetimü Urve" diye anılan Ebû'l-Esved Muhammed b. Abdurrahman ve İbn Şihâb ez-Zührî, ayrıca Süleyman b. Yesâr, Ebû Seleme b. Abdurrahman, Ebû'z-Zinâd Abdullah b. Zekvân, İbnü'l-Münkedir, Sâlih b. Keysân, Vehb b. Keysân, Atâ b. Ebû Rebâh, Ömer b. Abdülazîz ve Ca'fer es-Sâdik anılabilir. Urve'nin hadis rivayet ettiği hocalarının sayısı Müslim b. Haccâc'a göre kırk bir, Mizzî'ye göre altmış yedi, ondan rivayette bulunanların sayısı Müslim'e göre altmış yedi, Mizzî'ye göre doksan beştir (*Ricâlü 'Urve b. ez-Zübeyr*, neşredenin girişi, s. 35-36).

Medine'nin önde gelen fakihlerinden olan ve bütün hadis münekitlerince güvenilir (sika, sebt, hâfız) kabul edilen Urve'nin fıkıh kitaplarını Harre Savaşı sırasında, bir diğer rivayete göre ise Allah'ın kitabı yanında başka kitap bulundurmak için yaktığı (İbn Asâkir, XL, 258; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*², IV, 436), fakat daha sonra bundan dolayı çok üzüldüğü kaydedilir. Meşhur bir âlim olması yanında hiçbir siyasî hadiseye karışmaması sebebiyle toplumun her kesiminin takdirini kazanmış, 87 (706) yılında Medine Valisi Ömer b. Abdülazîz de fakihlerden kurduğu on kişilik danışma meclisinde yer verdiği Urve'den (İbn Sa'd, V, 245-246) takdirle söz etmiştir. Hadisleri öğrenmeye ve başkalarına aktarmaya çok önem verdiğini çeşitli vesilelerle gösteren (a.g.e., V, 179; İbn Asâkir, XL, 255-257), bir olay meydana geldiğinde re'yi ile hareket etmeyip hadise müracaatı prensip edinen Urve (İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 183) teyzesi Hz. Âişe'den de fıkıh öğrenmiştir. Ayrıca hadis tedvinini başlatan ilk nesil içinde yer almış

olup çeşitli fikhî konularla ilgili kendisinden nakledilen hadisler, gerek Kur'an ve Sünnet'in anlaşılması gerekse Medine amelinin tesbiti bakımından büyük önem arz etmektedir.

Urve, Peygamber ailesine yakınlığı sebebiyle dinî konular yanında siyer ve megâzî alanında da ilk elden güvenilir bilgilere sahip olması bakımından akranları arasında bir ayrıcalık elde etmişti. Vâkıdî'nin belirttiğine göre megâzî konusunda ilk eseri yazan (İbn Kesîr, IX, 101; ayrıca bk. Zehebî, *Târihu'l-İslâm*, s. 424) ve bu ilmin kurucusu kabul edilen Urve'nin günümüze ulaşan herhangi bir eseri bilinmemektedir. İbnü'n-Nedîm, *el-Megâzî* müellifi Vâkıdî'nin önde gelen talebelerinden kadî Hasan b. Osman ez-Ziyâdî'nin kitapları arasında *Megâzî 'Urve b. ez-Zübeyr'*in varlığından (*el-Fihrist*, s. 123; Yâküt, IX, 18; krş. *DîA*, XXXVII, 321), Zehebî, Ebü'l-Esved'in Mısır'da Urve'nin *Megâzî'sini* rivayet ettiğinden (*A'lâmü'n-nübelâ*, VI, 150), İbn Hacer, Urve'nin ve talebesi Ebü'l-Esved'in ondan naklettiği birer *Megâzî'den* (*Fethu'l-bârî*, I, 33; V, 393), Sehâvî de talebeleri Ebü'l-Esved ve Zührî'nin Urve'den rivayet ettikleri *el-Megâzî'den* (*el-İ'lân*, s. 159) söz eder. Onun, Halife Abdülmelik'in ve daha sonra Velid'in isteği üzerine İslâm'ın ilk dönemleriyle ilgili çeşitli olaylar hakkında kendilerine bilgi gönderdiği kaynaklarda zikredilir. Hz. Peygamber'in hayatına dair en eski metinleri teşkil eden bu mevzûk rivayetler İbn İshak, İbn Hişâm, Vâkıdî, Belâzürî, Taberî, İbn Seyyidünnâs ve İbn Kesîr'in siyer ve tarihleriyle Abdürrezâk es-San'ânî ve İbn Ebü Şeybe'nin *el-Muṣannef*lerinde, *Şaḥîḥayn* ve *el-Muvaṭṭa'* gibi hadis kitaplarında mevcuttur. Urve, savaşların ayrıntılarında girmemekle birlikte Resûl-i Ekrem'in hayatının çeşitli yönleriyle ilişkili rivayetleri derlemiş, tarihe olan ilgisi Asr-ı saâdet'le sınırlı kalmamış, ridde, Kâdisiye ve Yermük savaşları gibi Hulefâ-yi Râşidîn dönemine ait olayları da kapsamıştır (Dûrî, s. 24-25, 74-85). Tarih malzemesini gerçekçi ve abartıdan uzak bir yaklaşımla, son derece sade ve açık bir üslûpla sunmuştur (Faruqî, s. 226; Dûrî, s. 25, 29, 88). Gerek Urve gerekse ondan daha kapsamlı ve düzenli bir tarih bakışına sahip bulunan talebesi İbn Şihâb ez-Zührî, İslâm'da ilk tarih yazıcılığı ve siyer/megâzî türünün kurucuları olarak öne çıkmış, Urve'nin başlattığı çalışmalarını Zührî bir bütünlüğe kavuşturmuştur (Dûrî, s. 28-29, 89). Bazı Batılı araştırmacıların hadis/İsnad metodunu esas alan Me-

dine tarih ekolünün babası diye takdim ettiği Urve b. Zübeyr, İslâm'ın ilk yıllarına ilişkin bütün önemli olayların, özellikle Hz. Peygamber'in siyerine dair rivayetlerin ve bu alanla ilgili yapılacak araştırmaların kaynağı olması bakımından büyük öneme sahiptir (*EI²* [İng.], X, 911). Hadislerin naklinde vazgeçilmez kabul edilen İsnad uygulamasının yerleşmesinde Urve ile İbn Şihâb ez-Zührî'nin rolleri hem İslâm âlimleri hem şarkiyatçılar arasında tartışılmıştır (*DîA*, XXIII, 155-156).

Müslim b. Haccâc'ın Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye'deki bir mecmua içinde Hatîb el-Bağdâdî tarafından yazılmış bulunan (nr. 55, vr. 140-147) *Ricâlü 'Urve b. ez-Zübeyr ve cemâ'atun mine't-tâbi'in ve gayrihim* adlı risâlesini önce Sükeyne eş-Şihâbî (*MMLADm.*, LIV/1-2, 1399/1979, s. 107-145), ardından Hüseyin Ali Hüseyin el-Cebbûrî (Şârika 1426/2004) yayımlamış, çağdaş Batılı araştırmacılar Joachim von Stülpnagel, Tübingen Üniversitesi'nde hazırladığı doktora tezinde (*Urwa Ibn az-Zubair: Sein Leben und seine Bedeutung als Quelle frühislamischer Überlieferung*, 1957) Urve'den nakledilen 315 hadisle ilgili 2000 rivayeti toplayıp değerlendirmiş, Muhammed Mustafa el-A'zamî, Urve b. Zübeyr'in megâzîye dair Ebü'l-Esved yoluyla gelen rivayetlerini *Megâzî Resûlil-lâh* adıyla derleyip tahkik ederek neşretmiştir (Riyad 1401/1981). İbn Ebü Dâvûd'un derlediği, Urve b. Zübeyr'in Hz. Âişe'den naklettiği 102 hadis içeren *Müsnedü 'Â'îşe de yayımlanmıştır* (nşr. Abdülgafûr Abdülhak Hüseyin el-Bellûşî, Küveyt 1405/1985). Urve'nin rivayetlerinin ilk dönem İslâm tarihi konusundaki öneminden dolayı yakın zamanlarda bir kısım Batılı araştırmacılar, onun hadis ve tarih kitaplarında nakledilen rivayetlerini derleyerek bazı siyer konularıyla ilgili metinler inşa etmeye çalışmıştır (bk. bibl.). Abdullah b. Fehd el-Heccârî, Medine İslâm Üniversitesi'nde *Fıkhü'l-İmâm 'Urve b. ez-Zübeyr* adıyla doktora tezi (1408/1988), Hasân Câsim el-Hâys, Mekke Ümmü'l-kurâ Üniversitesi'nde *Fıkhü'l-İmâm 'Urve b. ez-Zübeyr: Muḳârenen bi-fıkhî'l-e'immeti'l-erba'a -kısmü'l-İbâdât-* ismiyle yüksek lisans tezi (1410/1989), Selvâ Ahmed Mürsî, Amman Ürdün Üniversitesi'nde *'Urve b. ez-Zübeyr: Bidâyetü med-reseti'l-megâzî* adıyla yine yüksek lisans tezi (1978) hazırlamıştır. Bu son çalışma, *Bidâyâtü'l-kitâbeti'l-târihiyye 'inde'l-'Arab: Evvelü sîretin fi'l-İslâm 'Urve b. ez-Zübeyr b. el-'Avvâm* adıyla kitap halinde yayımlanmıştır (Beirut 1995).

BİBLİYOGRAFYA :

- İbn Sa'd, *et-Tabakât*, V, 178-182, 245-246; Cumahî, *Fuḥûlü'ş-şu'arâ'* (Beirut), s. 65; Zübeyr b. Nesebî, *Mahremetü nesebî Kureys ve aḥbârühâ* (nşr. Mahmûd M. Şâkir), Kahire 1381, I, 266-267, 270, 276-284, 291, 299-312; Müslim b. Haccâc, *Ricâlü 'Urve b. ez-Zübeyr ve cemâ'atin mine't-tâbi'in ve gayrihim* (nşr. Hüseyin Ali Hüseyin el-Cebbûrî), Dimaşk 1426/2004, s. 53-65; ayrıca bk. neşredenin girişi, s. 34-36; Belâzürî, *En-sâb*, V, 370-372; a.mlf., *Fütûḥ* (Rıdvân), s. 219; Ebû Saïd İbn Yûnus, *Târiḥ* (nşr. Abdülfettâh Fethî Abdülfettâh), Beirut 1421/2000, s. 147; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Tecedüd), s. 123; Ebû Nu-aym, *Hilye*, II, 176-183; İbn Asâkir, *Târiḥu Dimaşk* (Amrî), XL, 237-286; Yâküt, *Mu'cemü'l-üdeba'*, IX, 18; İbn Hallikân, *Fefeyât*, III, 255-258; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, III, 353; IV, 421-437; VI, 150; a.mlf., *Târiḥu'l-İslâm: sene 81-100*, s. 424-429; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 304; IX, 101-103; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 180-185; a.mlf., *Fethu'l-bârî* (Hatîb), I, 33; V, 393; Sehâvî, *el-İ'lân bi't-tevbiḥ*, s. 159; J. Horowitz, *el-Megâzî'l-ülâ ve mü'ellifühâ* (trc. Hüseyin Nas-sâr), Kahire 1369/1949, s. 11-25; Sezgin, *GAS*, I, 278-279; N. Ahmed Faruqî, *Early Muslim Histrography*, Delhi 1979, s. 224-234; M. Mustafa el-A'zamî, *Megâzî Resûlillâh li-'Urve b. ez-Zübeyr*, Riyad 1401/1981, s. 30-97; M. Watt, *İslâm Düşüncesinin Teşekkül Devri* (trc. Ethem Ruhi Fiğlalı), Ankara 1981, s. 83; Abdülazîz ed-Dürî, *Baḥş fi neş'eti 'ilmi't-târiḥ 'inde'l-'Arab*, Riyad 1420/2000, s. 24-25, 28-29, 71-89, 91-92, 157-164; A. Görke, "The Historical Tradition About al-Hudaybiya: A Study of Urwa b. al-Zubayr's Account", *The Biography of Muhammad* (ed. H. Motzki), Leiden 2000, s. 240-275; a.mlf. - G. Schoeler, "Reconstructing the Earliest Sîra Texts: The Hîgra in the Corpus of Urwa b. al-Zubayr", *Isl.*, LXXXII/2 (2005), s. 209-220; G. Schoeler, "Foundations for a New Biography of Muhammad: The Production and Evaluation of the Corpus of Traditions from Urwah b. al-Zubayr", *Method and Theory in the Study of Islamic Origins* (ed. H. Berg), Leiden 2003, s. 21-28; a.mlf., "'Urwa b. al-Zubayr", *EI²* (İng.), X, 910-913; Cengiz Kallek, "Fukahâ-i Seb'a", *DîA*, XIII, 214; Raşit Küçük, "İsnad", a.e., XXIII, 155-156; Mustafa Fayda, "Siyer ve Megâzî", a.e., XXXVII, 321, 322; a.mlf., "Tarih", a.e., XL, 31, 32, 33.

İRFAN AYCAN

el-URVETÜ'İ-VÜSKÂ

(العروة الوثقى)

Bir Kur'an tabiri.

Sözlükte "istemek" anlamındaki **arv** kökünden gelen **urve**, "kova ve testi kulpu, düğme iliği, develerin bağlandığı kök salmış ağaç" demektir. Tutunulan nesneye de **urâ** denir. Ezherî'ye göre zayıf ve yoksulların, nimetleriyle yaşamak için sarıldığı toplu liderlerine de **urâ** adı verilir (*Li-sânü'l-'Arab*, "'arv" md.; *Kâmûs Tercümesi*, "'arv" md.). **Arv** kökünün aslında "bir şeye tutunmak, bağlanmak" mânasının bulunduğu anlaşılmaktadır (Tabâtabâî, II,